

Titel: En sammenligning af formkritisk og litteraturkritisk metode
samt analyse af bibelsk fortællestof i Gen.25,19-35,20.

Af stud.teol. Thomas Wind.

Vejleder: Lektor Arne Munk.

Indholdsoversigt:

1. <u>Indledning - Frontlinierne trækkes op.</u>	1
2. <u>Kort forskningsoversigt.</u>	2
2.1 Den traditionelle forskning.	2
2.2 Nyere forskning.	3
2.2.1 Litteraturkritikken.	4
2.2.2 Strukturanalysen.	5
3. <u>Westermanns forståelse af bibelsk fortællestof ud fra Jakob/Esau beretningen.</u>	5
3.1 Opbygningen af 25,19-36,46.	5
3.2 Forjættelsesmotivet i patriarkhistorien.	7
4. <u>Litteraturkritisk metode anvendt på bibelsk fortælle- stof i Gen.25,19-35,20</u>	9
4.1 „Type-scenes“ og sædvanlige fortællemåder.	9
4.1.1 Stenen i Jakobs liv.	11
4.1.2 De matte øjne og den dejlige skikkelse.	12
4.2 Gentagelsen af enkeltord og sætninger.	12
4.3 Historificeret fiktion.	15
5. <u>Metodernes konfrontation i Gen.30,22-24.</u>	16
5.1 Gen.30,22-24: kontekstanalyse og parafrase.	17
5.1.1 Kontekstanalyse.	17
5.1.2 Parafrase.	18
5.2 Trådene samles.	18
6. <u>Konklussion.</u>	20
<u>Noter.</u>	22
Litteratur.	

1. Indledning.

Frontlinierne trækkes op.

Det er igennem læsningen af patriarkberetningerne i Genesis og særligt historien om Jakob, at jeg er blevet motiveret til denne emneopgave. I Genesis skildres mere eller mindre detaljeret, men på en gribende måde, menneskers liv og færd. To hovedforhold gør sig gældende i deres liv: forholdet til Gud, fædrenes Gud, og forholdet til andre mennesker (familien). Livet betragtes i beretningerne ikke som problemfrit og hævet over alle menneskelige „knuder“ og bryderier og fremstilles ej heller som et uskyldigt liv, men livet skildres som fuld af modgang, svig, had, uærlighed, o.s.v. Patriarkerne omgives ikke af nogen gudelig glorie, men beretningerne taler tydeligt om Gud den Almægtiges plan med og kærlighed til dem. Fortællingerne er ikke kedelige. Iværtimod, de er fulde af såvel dynamik som dramatik (Gen.32) og opbygger en spænding hos læseren (Gen.27), der gør det svært at „lægge bogen fra sig“. Man stiller ret hurtigt det spørgsmål til sig selv angående f.eks. historien om Jakob: hvordan mon dette her ender??

Et sådant spørgsmål forudsætter imidlertid, at jeg tillader mig selv at læse beretningen om Jakob fra begyndelse til slutning, fra kapitel til kapitel,¹⁾ uden at bekymre mig synderligt om forskellige kilder til stoffet og uden at tage hensyn til formerne og deres historie. Men har jeg nu også lov til at anlægge et helhedssyn på Gen.25-35? Må jeg ikke indrømme formkritikkens landvindinger og så læse teksten ud fra disse?

Nuvel, der er jo ingen tvivl om, at også en formkritisk, atomiserende arbejdsmetode kan se en „god“ historie i Jakob-beretningens helhed og det skal siges, at „formkritik“ ikke er nogen entydig størrelse hvad Genesisforskningen angår.²⁾ Alligevel må det siges at formkritikken, som den gamle gængse arbejdsmetode er blevet mødt af nye strømninger, der anser eksempelvis Jakob-cyclen for at være en helhed, der må læses og fortolkes som sådan. Man kan sige, at hvor den gamle formkritik, efter at have læst teksten og fundet formerne, søger tilbage i traditionen for at erkende formernes oprindelige plads i samfunds - eller familielivet, så søger den nyere strømning - efter at have læst teksten - at finde foreliggende teksts mening ved hjælp af moderne litteraturteorier. Metoder, der bruges til tolkning af profanlitteratur³⁾ anvendes nu på gammeltestamentlig fortælling.⁴⁾

Alter, hvis bog „The Art Of Biblical Narrative“ (1981) er lidt af et flagskib indenfor den litteraturkritiske strømning, lægger meget vægt på at bevare GT'lig fortælling som et stykke litteratur og han anser det for

at være den atomiserende kritiks skyld, at GT næsten er gået tabt som sammenhængende litteraturen. Alter klandrer forskerne for at anse f.eks. en salmes faktiske placering i kulten for vigtigere end salmens ordlyd og struktur.⁵⁾ Alter indrømmer dog i nogen grad at stå på skuldrene af formkritikkerne og alt hvad traditionel GT'lig forskning har bidraget med indtil nu.⁶⁾ Kun mener han, at foreliggende tekst må være udgangspunkt for videre arbejde og at forskningen derfor ikke må blive stående ved afsløringen af forskellige kilder, „huller“ i teksten, akademiske låneord, summerisk teori og praksis, eller eventuelle skrivefejl.⁷⁾ Alter benægter ikke at sådanne ting ikke findes i teksten, men han ønsker at beskæftige sig med det teksten rent faktisk siger.

Hermed har jeg søgt at skitsere problemstillingen. En ny metode til læsning og forståelse af fortællingen i GT er dukket op på markedet.

Jeg ønsker i denne emneopgave at undersøge hvad den mere præcis går ud på, idet jeg koncentrerer min undersøgelse om nogle enkelte karakteristika ved metoden. Jeg vil hen ad vejen, men dog særligt under det sidste punkt (pkt.5), søge at samle trådene i en sammenligning af litteraturkritisk (holistisk) metode og formkritikken som den praktiseres hos Westermann. Jeg finder det mest naturligt i første omgang at behandle formkritikken og litteraturkritikken i to selvstændige afsnit (pkt.3 og 4), for at de to metoders egenart kan komme til at stå klart. Da jeg anser litteraturkritikken for at være om ikke af samme skole så dog i slægt med strukturanalysen, vil jeg også se lidt nærmere på den. (pkt.2.2.2.)

Først vil jeg imidlertid gennem en kort forskningsoversigt søge at forstå lidt af baggrunden for de forskere jeg anvender til denne opgave samt deres placering i forhold til et par andre kendte navne. Denne opgave vil ikke indeholde nogen detail-eksegetisk del, men er mere en opgave, der vil belyse nogle metoders tilgang til og forståelse af den bibelske fortælling som vi har et glimrende eksempel på i Gen.25-35: fortællingen om Jakob.

2. Kort forskningsoversigt

2.1 Den traditionelle forskning.

Denne oversigt over forskningen gør ikke krav på at være fuldstændig, men jeg vil forsøge at trække nogle enkelte navne frem som Alter og Westermann selv nævner, navne, der har været toneangivende i Genesisforskningens historie.

Westermann nævner to hovedstrømninger, der er værd at bide mærke i, når det drejer sig om forståelsen af Genesis-fortællingerne:¹⁾ En af strøm-

ningerne begyndte i dette århundrede med H.Gunkels Genesis-kommentar, (særligt indledningen) som har været grundlæggende for den formkritiske metode. Gunkel interesserede sig for teksternes små enheder og afslørede, at der til grund for dem lå fixerede former. (Gattungen) Nu gjaldt det så for ham, at afsløre formernes „Sitz im Leben“ ad traditionens vej tilbage i Israels historie. Dette betød, at teksternes oplysninger ikke umiddelbart oplyste om „wie es eigentlich gewesen ist“. Her ses altså en klar tendens til at opdele teksten i småenheder uden egentlig syn for tekstens gennemgående temata.²⁾

Senere, i midten af dette århundrede, dukkede navne som Gerhard von Rad og Martin Noth op.³⁾ Westermann karakteriserer disse to som traditionshistorikere, hvis arbejder dog hviler på Gunkel.⁴⁾ Noth går imidlertid udover Gunkel, idet han ser Genesis-fortællingerne fra Abraham til Josef som tematisk sammenhængende, omend enkeltafsnit kan tage sig noget rodet ud. Det gennemgående tema er ifølge Noth løftet til patriarkerne. Herefter må det siges, at Noth og til dels von Rad har taget et lille skridt bort fra Gunkel, der som følge af hans interesse for de små enkeltfortællinger ikke nåede frem til at interessere sig for gennemgående træk i fortællingerne. Noth arbejdede med Genesis ud fra 3 større motiver:⁵⁾ 1. Løftemotivet (det vigtigste) 2. Kultstedsmotiverne som knudepunkter for sagnenes oprindelse og 3. Motiverne om fortællingernes menneskeskikkelser.

En af hovedstrømningerne begyndte med den arkæologisk orienterede forskning fra U.S.A. Navne som Albright og Wright er fremtrædende her.⁶⁾ Det ser ikke ud som om Westermann føler sig særligt tiltrukket af en metode, der søger at sammenkæde bibel og arkæologi for derved at rekonstruere de berettede begivenheder. Westermann kommenterer ikke denne „skole“ yderligere. For Westermann er det klart, at Gunkel (med Noth/von Rad) ikke kan forenes med Albright. Der står en stadig strid mellem disse to hovedstrømninger i forskningen. Som vi senere skal se, ønsker Westermann at gå sine egne veje og abstrahere fra modsætningen mellem de to skoler, uden dog at forlade den formkritiske position.

2.2 Nyere forskning.

Som helhed kan der om det foregående siges, at teksten bruges som springbræt tilbage i traditionen ved hjælp af kildeeftersporing⁷⁾ og lagdeling⁸⁾ af teksten. Derfor samler interessen sig om Israels historie. Når jeg derfor nu skal forsøge at placere nyere strømninger i forskningen, så må det indledningsvis siges, at disses repræsentanter alle som én samler deres interesse om selve teksten, dens ordlyd og blotte mening. Disse forskere⁹⁾ repræsenterer i hovedsagen to fløje: den litteraturkritiske

(Alter, Licht, (Sternberg)) og den strukturanalytiske (Fokkelman, Fishne). Denne „tekstorientering“ er selvfølgelig ikke løst fra historiske problemer, så langt som teksten er en historisk tekst, men den skal vel forstås som en reaktion mod atomiserende arbejdsmetode, der, ifølge Alter, har tabt GI som litteratur på gulvet¹⁰⁾ og ifølge Licht¹¹⁾ har vanskeliggjort bibeltolkningen.

2.2.1 Litteraturkritikken.

Hverken Alter eller Licht afviser kilde sondring eller talen om flere redaktioner. Væsentligt må det blot være for os, der lever så lang tid efter teksternes tilblivelse, at beskæftige os med den sidste redaktør, manden, der lagde sidste hånd på det værk, vi har foran os.¹²⁾ Man er klar over at foreliggende tekst ikke er identisk med den oprindelige forfatters, men vi har ingen anden tekst.¹³⁾ Der er ingen grund til at arbejde atomiserende, så længe vort mål er at forstå selve teksten, også selvom den er forvirrende og måske rodet, mener Licht, (pl44) for som han siger: „There is always something fascinating enough at a closer look“ (pl46).

Det kendetegnende for „a literary approach to the bible“¹⁴⁾ er anvendelsen af resultater fremkommet ved studier af moderne og klassisk litteratur, såvel prosa som poesi. Man søger at anvende de samme metoder til at „åbne“ GI'lig fortælling som anvendtes over for f.eks. moderne romaner eller den klassiske Homér. Det har givet nogle for mig at se både positive og negative resultater, som jeg kommer ind på i pkt.4. Hvad angår historiciteten opererer Alter med begrebet „historificeret fiktion“¹⁵⁾ Beretningerne er, ifølge Alter, sammensat fiktion baseret på nationale traditioner og således „gjort“ historiske. Lichts syn på spørgsmålet om historicitet er lidt mere nuanceret.¹⁶⁾ Han inddeler fortælling i al almindelighed i tre grupper: 1. fiktion, hvor forfatteren frit opfinder beretningerne og videregiver dem. 2. Historie, hvor historikeren intet opfinder selv, men ordner sit materiale og videregiver det så resultatet bliver subjektiv historiefortælling. 3. Mundtligt overleverede fortællinger, som typisk består af legender, myter og sagn, der har været i omløb i måske flere hundrede år og som stadig undergår forandring også ved slutredigeringen. GI-fortælling kan rubriceres under 2 og 3, hvor Licht henfører patriarkfortællingerne under pkt.3. Meir Sternberg, der i nogen grad har været igangsættende for Alter,¹⁷⁾ må dog sige fra over for tanken om fiktionshistorie¹⁸⁾ i det hele taget, hvad jeg vender tilbage til senere.

2.2.2 Strukturanalysen

Som før nævnt er strukturanalysen nært beslægtet med litteraturkritikken og ind imellem kan det være svært at skelne mellem de to også i den litteratur jeg har anvendt her.

Strukturanalytikerne arbejder om muligt endnu mere tekstorienteret end litteraturkritikerne. De to retninger har for mig at se dog en del tilfælles i arbejdsmetode og i udgangspunktet. Fokkelman vil nemlig lade teksten selv komme til orde ved at lytte sig frem til dens mening, som netop afsløres i enkeltord og deres indbyrdes sammenhæng og sammenhængen i større tekstenheder (F.eks. Jakob-cyclen). Struktur kan ikke skilles fra indhold og forfatters hensigt.¹⁹⁾ Tekstens indhold og mening (teologiske budskab) afslører sig i den måde, hvorpå teksten er struktureret og ved de stilistiske virkemidler. Eksempelvis bliver Esau ikke stemplet explicit i en moralsk, dømmende vending, men forfatteren afslører alligevel implicit ved ordvalg og stil, hvad han tænker om Esau i forhold til Jakob.²⁰⁾ Alter bemærker dog,²¹⁾ hvad jeg er enig i, at den strukturanalyse som Fishbane og Fokkelman praktiserer, ind imellem virker lidt tung og især Fokkelman er ind imellem ude i overtolkninger for at få „geometrien“ til at falde i hak! Det giver det hele et præg af stivhed.

Væsentligt er det altså for strukturanalysen at finde sammenhængen både i mindre og i større tekstenheder, at påpege et bestemt mønster i opbygningen, der hjælper os til bedre at forstå forfatterens tema og hensigt. Westermann stiller spørgsmålstegn ved det rigtige i ensidigt at se bort fra alle litterær-og formkritiske studier samt traditionshistoriske synspunkter som Fokkelman og Fishbane gør det.²²⁾ Kræver teksterne ikke sådanne undersøgelser? Westermann ser nødvendigheden af at arbejde med større helheder, men derfor må man ikke forlade undersøgelsen af de små enheders (formers) karakter.

Hermed skulle det være klart, at formkritik som arbejdsmetode har fået et par „modstandere“. Nu vil det imidlertid være på sin plads at lade de implicerede parter komme til orde selv.

3. Westermanns forståelse af bibelsk fortællestof ud fra Jakob/Esau beretningen.

3.1 Opbygning af 25,19-36,46.¹⁾

Westermanns forudsætning for opbygning og opståen af teksten i Gen. 25-36 er sondringen mellem fortællende og opregnende (berettende) bestanddele. Hele teksten kan inddeles i disse to grupper. Dens mindre en-

heder er indrammet af genealogier, der omhandler temaerne fødsel, ægteskabsindgåelse, død og begravelse.²⁾

De opregnende afsnit er beretninger om en persons fødsel, (25,19ff; 29,31-30,24) død, (35,29) eller om ægteskabsindgåelse (27,46-28,9). Sådanne afsnit er ganske tørre og monotone i sig selv,³⁾ men er ofte udvidede, så de tørre facts kommer til at fremtræde i en fortællende form med en handling indlagt (eks. 29,31-30,24). I hele teksten er der ifølge Westermann genealogier følgende steder: 25,19-20 og v.26b med v.21-26a indarbejdet som fortællende udvidelse, 27,46-28,9; 29,31-30,24; 35,16-20 og 35,28-29. (35,28-29 dog uden udvidelse) Disse afsnit udgør en slags ramme om de afsnit i teksten, der handler om det egentlige motiv. Grundmotivet er ifølge Westermann at forstå ud fra temaet: flugt-tilbagevenden. Sammenholdt med kap. 12-24 sker der i 25-36 en overgang fra mindre fortælleenheder til større. Flugt-tilbagevenden motivet sørger så at sige for en længere sammenhængende historie begyndende i 27,41-45 og sluttede i 33,20. I denne grundstruktur er der så indarbejdet mindre fortællinger (f.eks. theofanien 28,10-19), der alle må forstås ud fra dette faktum: Jakob er på flugt eller ved at vende tilbage. Westermann anser derfor 25-36 for at være en overgang mellem 12-24 og 37-50. (den lange Josef-„novelle“)

Vi har altså nu set hvorledes teksten for en dels vedkommende består af berettende, genealogiske afsnit. Tekstens anden bestanddel er den åbenbart fortællende. I denne del er Jakob/Esau beretningens hovedtema helt klar: konflikten. Der er tale om brødrekonflikt, konflikten mellem nevø og onkel og hustrukonflikten. Temaet anslås allerede i den genealogiske indledning om brødrenes fødsel (25,22-23) og først senere i kap. 33 bringes konflikten til sin løsning. Westermann regner med 4 typer af fortælling i Genesis.⁴⁾ Af disse typer finder jeg særligt den første interessant for 25-36. Han definerer her hvad han forstår ved en hel, sammenhængende fortælling: det er en fortælling, hvor en indbygget, kunstig spænding er digtet ind i handlingen. Der præsenteres et problem (konflikt) og så er det læserens opgave at finde og følge dette problem i handlingen indtil det bliver løst. Dette er definitionen på fortælling for Westermann. Derfor er Gen. 25-35 i sin helhed også en fortælling fordi vi finder denne spænding i og med konfliktmotivet begyndende i 25,22-23, kulminerende i 27,41b og sluttende i 33,18. Hos Westermann hænger konflikten nøje sammen med flugt-tilbagevenden motivet. Det ser han derfor af, at da Jakob endelig slog lejr i Sikem (33,18), efter flugten og opholdet hos Laban da var striden med Esau også bilagt. Hovedkonflikten er konflikten mellem Jakob og Esau (27-33). Men i denne ses den anden

konflikt (29-31) mellem Jakob og Laban og igen i denne konflikten mellem Lea og Rakel⁵⁾ (29,31-30,24). Konflikterne mellem Laban og Jakob og mellem hustruerne er i sig selv afrundede fortællinger, der, ifølge Westermann, oprindeligt ikke uden videre har noget med konteksten at gøre. De kan således udmærket have elementer fra en helt anden tradition i sig, selvom hele afsnittet 27-33 udgiver sig for at være en tematisk enhed. De er en slags bifortællinger nøje afpasset efter hovedfortællingens (Jakob/Esau) tema.

Hvad angår helligdomsfortællingerne og theofanierne i kap. 25-36 gør Westermann opmærksom på deres teologiske funktion. Disse fortællinger gør beretningen om Jakob til en teologisk fortælling.⁶⁾ Deres placering afslører, at de ikke er placeret tilfældigt, men efter en nøje plan. F.eks. er midterafsnittet 29-31 adskilt fra rammen kap. 27 og kap. 32-33 netop ved theofanierne i kap. 28,10-22 og 32,1-3.⁷⁾ Hvori deres teologiske funktion består uddyber Westermann ikke. Heri ser jeg noget af forskellen på Westermann og strukturanalytikkerne: begge erkender et bestemt mønster (komposition) i fortællingerne, men Westermann forklarer ikke, hvori hensigten med netop disse mønstre består. Jeg kunne tænke mig at spørge Westermann om, hvorfor theofanierne netop er placeret hvor de er. I forbindelse med 28,10ff⁸⁾ taler Westermann godt nok om beretningens sammenhæng med kap. 27 og 29-31 og erklærer, at der er en sammenhæng. Men denne sammenhæng skabes kun af „Jahvisten“, der har haft en teologisk interesse i netop denne placering af theofanien og har givet den dens teologiske indhold. Mønstret er altså ikke oprindeligt, men konstrueret. Derfor kan Westermann ikke umiddelbart forklare J-kildens intentioner.

Summa summarum: Hovedfortællingen er ifølge Westermann kap. 27-33, hvori vi igen finder to bifortællinger der tematisk er afpasset til hovedfortællingen indeholdende det samme grundmotiv - konflikten i familien. Rammerne om kap. 27-33 udgøres af kap. 25,19-34 og kap. 35-36, der forstås som en slags udvidede genealogier. Kap. 26 og 34 hører oprindeligt ikke hjemme i denne sammenhæng, ifølge Westermann,⁹⁾ men er for kap. 26's vedkommende rester af Isak-traditionen og for kap. 34's vedkommende tilbageprojicering af forhold fra dommertiden.

3.2 Forjættelsesmotivet i patriarkhistorien.

I det foregående har jeg koncentreret mig om at forstå Westermanns forslag til opbygningen af Gen. 25-36. Grundlæggende for hans inddeling af teksten var sondringen mellem Aufzählung og Erzählung. Denne sondring må siges hovedsagligt at være foretaget på basis af teksten som den foreligger. Selvfølgelig anvender Westermann hans viden fra traditions- og

redaktionshistoriske studier, men langt på vej kan hans inddeling følges umiddelbart ud fra selve teksten. Sværere bliver det at følge ham når han arbejder på tværs af kapitlerne og lader Abraham, Jakob/Esau og Josef-kredsene arbejde ind i hinanden. Når han skal finde ud af hvilken rolle „forjættelsen“ spiller, breder han sig over kapitlerne 12-50! Westermanns interesse i et så „bredt“ emne som „forjættelse“ er en afspejling af hans vilje til at se sammenhænge på tværs af kapitlerne og trække tråde fra f.eks. Abraham til Jakob. I dette følger han snarere von Rad og Noth end Gunkel,¹⁰⁾ der jo interesserede sig for de mindre enheder og derved ofte overså større sammenhænge og „røde tråde“ i teksterne.

Problemet Westermann søger opklaret er: hvordan forholder forjættelsen sig til fortællingen. Er der oprindeligt et forjættelseselement i fortællingen fra begyndelsen? Hvad er egentlig det forjættede?¹¹⁾ For Westermann er det klart, at forjættelsesmotivet ikke oprindeligt hører sammen med den fortælling hvori det forekommer.¹²⁾ På et senere tidspunkt, i slutredigeringsfasen, er så fortællingerne blevet til løftefortællinger og denne redigeringsproces har været bestemt af følgende tre elementer: 1. Forjættelsen om sønnen (f.eks. Isak, 18,9-14). 2. Forjættelsen om landet (12,7) og 3. Velsignelse og forjættelse om det store afkom (12,1-3). Disse tre elementer ses i foreliggende tekst både enkeltvis men også blandet sammen. (som i 13,14-17 hvor løftet om stort afkom ses sammen med landløftet).

Forjættelsesmotivet er gennemgående i kap. 12-25, men træder i kap. 25-35 noget tilbage. Ifølge Westermann er der i 25-35 kun tre tekster, hvor motivet spiller en dominerende rolle: 28,3-4; 28,13 og 35,11-12. To af teksterne henregner han til et meget sent stade (slutredigeringen?), nemlig 28,3-4 og 35,11-12, som også tilskrives P-kilden. 28,13-15 indeholder elementer, der er noget ældre i overleveringen, men anses af Westermann alligevel ikke for oprindeligt at høre sammen med fortællingen om Bethel som helhed. Det specielle ved 28,13-15 er løftet om, at Gud vil være med ham (v.15a). Dette løfte svarer til den situation Jakob er i, nemlig på vandring. Derfor er dette løfte nøje forbundet med vandrebretningen som helhed og Westermann forbinder derfor v.15a med 31,5; 31,42; 32,9,12 og 35,3, hvor der hentydes til dette løfte.

Jeg har nu vist at Westermann godt kan arbejde „lineært“ dvs. følge en fortælling fra begyndelse til ende og derved erkende gennemgående motiver. Det har han tilfælles med strukturanalysen og litteraturkritikken (Alter). Forud for denne læsemåde ligger imidlertid et litterærkritisk arbejde samt erkendelse af de vidt forskellige traditioner i Israels historie, som teksterne er et udtryk for. Derfor kan jeg ikke undlade at

læse forjættelsesfortællingerne uden hensyntagen til kildesondring og de forskellige traditionslag, dersom jeg følger Westermann.

4. Litteraturkritisk metode anvendt på bibelsk fortællestof i Gen. 25,19-35,20.

Ethvert litterært produkt, det være sig poetisk eller prosaisk, er et kunstværk, der på en eller anden måde indeholder et budskab - en meddelelse fra forfatteren til publikum. H.C.Andersens æventyr om kejserens nye klæder er ikke bare en god historie, men den er skrevet med tanke på læseren. Læseren skal se, at kejseren slet intet tøj har på. H.C.Andersen kunne ganske simpelt i en kort sætning have sagt: „Men kejseren havde intet tøj på" eller lign. Men i stedet skaber han en scene omkring kejserens procession og opbygger derved den rette stemning og lader netop i rette øjeblik en lille dreng afsløre den nøgne sandhed. H.C.Andersens stilistiske virkemidler og valg af den lille dreng afslører æventyrets morale, så vi forstår forfatterens hensigt. Det er kunst.

Principielt er der for Alter ingen forskel på bibelske fortællinger og moderne fortælling. Begge dele er kunst.¹⁾ I begge kommunikerer der mellem forfatter og læser (lytter). Som enhver moderne forfatter bruger bestemte virkemidler i sin roman for at opnå de ønskede virkninger hos læseren, således kan der i den bibelske fortælling spores bestemte og bevidste virkemidler fra forfatterens side, der tjener et teologisk budskab. De væsentligste virkemidler vil jeg behandle i det følgende, idet jeg hovedsagligt holder mig til Alters fremstilling.

4.1 „Type-scenes" og sædvanlige fortællemåder.

Ved gennemlæsning af Genesis lægger man mærke til, at nogle beretninger minder om hinanden. F.eks. bliver de tre patriarker drevet sydpå som følge af hungersnød i Kana'ans land og for ikke at knytte nærmere forbindelser til folkene der, foregiver de to første at hustruerne er deres søstre.²⁾ Gen.12,10-20; 20 og 26,1-12. Det normale blandt forskere er antagelsen af, at der her må være tale om dubletter.³⁾ Man regner med, at der er tale om én urkilde, der så er multipliceret i flere variationer med forskellige personer, men med ét grundlæggende mønster.⁴⁾

Problemet for moderne læsere af fortællingerne er tidsafstanden og den manglende viden om hvordan man sædvanligvis skrev og fortalte historie dengang. Formkritikken, mener Alter, har ikke hjulpet os her fordi den udelukkende har søgt mønstrene (Gattungen) i fortællingerne og brugt dem til hjælp for afsløring af historiske forhold og tekstens eventuelle

sociale funktion.⁵⁾ Alter går en anden vej når han skal forklare, at elementer i fortællingerne minder om hinanden. Med baggrund i studiet af Homér og klassisk græsk litteratur i det hele taget,⁶⁾ har han fundet frem til, at der til givne scener hører en given måde at berette den på. Tag nu en scene, hvor én kommer på besøg. Den indeholder bestemte ingredienser, som ikke fraviges. I en typisk besøgsscene fortælles der om hvorledes: 1. gæsten nærmer sig 2. han bliver set 3. man rejser sig 4. går ham hurtigt i møde 5. gæsten bliver taget ved hånden og 6. ledt ind i et rum, 7. bliver budt ærespladsen, 8. opmuntret til at glæde sig og feste og endeligt 9. beskrives måltidets forløb.⁷⁾ Dette grundmønster gentager sig ved de fleste besøg og tilhøreren forventer, at en besøgs-scene fortælles på denne måde. Det er Alters opfattelse at sådanne sædvanlige fortællemåder også ligger til grund for den bibelske fortæller. Når tre beretninger om patriarkernes flugt minder om hinanden, er det ikke fordi de er at føre tilbage til én og samme hændelse et eller andet sted i israelitisk tradition og dermed udtryk for en mekanisk redigering, men de minder om hinanden fordi fortælleren,⁸⁾ (eller skribenten) når han har fortalt om den flygtende patriark, har gjort brug af nogle sædvanlige måder at fortælle på og ladet fortællingen indeholde de på forhånd givne elementer som tilhøreren også forventede at høre. Alter interesserer sig ikke så meget for elementerne (skemaet) som sådan, men snarere for hvorledes de anvendes af forfatteren i de enkelte tilfælde.⁹⁾ I GT er der nogle bestemte fortællingstyper, hvori Alter finder et „skema“ anvendt.¹⁰⁾ Han nævner 1. Meddelelsen (ofte direkte fra Gud eller et sendebud) at en ufrugtbar kvinde skal føde et barn, der bliver hovedperson i den videre handling (Gen. 25,21-23; Dom. 13.1ff). 2. Hovedpersonen møder den tilkommende forlovede ved en brønd (Gen. 29; Gen. 24 Abrahams tjener; Ex. 2,16-21). 3. Guds åbenbarelse på en mark i det fri (Gen. 28; 32,1). 4. Guds første prøvelse af en person (Gen. 22,1-9). 5. En persons faretruende ophold i en ørken og opdagelsen af en brønd eller andet, der tjener til at redde livet (Gen. 16; 21,1-9¹¹⁾). 6. Endøende hovedpersons „testamente“ (Gen. 47,28-49,33; Ex 33; Jos. 24,21-29). Når sådanne hændelser fortælles, gøres der altså brug af sædvanlige elementer. Imidlertid observerer man ind imellem, at et enkelt eller flere led udelades, så fortællingerne ikke bliver helt ens. Alter mener, at også dette er fortællerens indgreb for at vække lytterens opmærksomhed og nysgerrighed. Alter har en mere detaljeret sammenligning af forlovelses-scenerne i Gen. 24 og 29. I begge kapitler er mødestedet ved en brønd i et fremmed land. Udover de andre fællestræk i fortællingerne nævner Alter bla. to træk ved kap. 29, hvorved fortælleren udvider det fixerede

grundmønster og derved viser at fortællingen i kap.29 er en helt anden end den i kap 24.¹²⁾ Det vil jeg se nærmere på i det følgende.

4.1.1 Stenen i Jakobs liv.

Hvorfor fortælles der i kap. 29 om stenen (אבן) over brønden (29,8)? Denne sten og dens betydning for fortællingen er en klar afvigelse fra den sædvanlige fortælling om forlovelse, som nærmere ses afspejlet i kap. 24. Svaret for Alter er, at fortælleren her minder os om det gennemgående tema i Jakob-cyclen: kampen. Jakob, (יַעֲקֹב) hvis navn etymologiseres som den der griber om hælen, altså en person der fra begyndelsen af sit liv kæmper en hård kamp for livet, denne Jakob må også ved mødet med sin tilkommende kæmpe med begge hænder for at opnå sit mål. Senere kom yderligere besværligheder til (Laban), så Jakob måtte tjene som daglejer (שכר) under hårdt arbejde for sin Rakel. Fortælleren bruger altså stenen til at minde os om det gennemgående tema. For Jakob var al lykke imidlertid ikke gjort med at få Rakel som hustru mod 20 års slid og slæb. Rakel var nemlig ufrugtbar¹³⁾ og det skabte voldsomme problemer i den lille familie. Alter mener, at fortælleren bruger stenen over brønden som et symbol på den kvindelige kilde, der altså i Rakels tilfælde er lukket til, så hun ikke kan føde noget barn. Også på dette punkt bliver Jakobs kamp hård og ubarmhjertig i Labans tjeneste inden „stenen“ for Rakels liv bliver fjernet og Josef fødes. Da vil Jakob forlade Laban og ophøre med den slidsomme tjeneste (Gen.30,25ff.). På dette sidste punkt mistænker jeg dog Alter for at psykologisere fortællingen, hvad jeg tvivler på den kan bære. Alters forslag om stenens hentydning til den ufrugtbare kvinde er et udslag af tekstarbejdets løsriivelse fra hermeneutikken. Det skaber plads for hans egne interesser i fortællingerne.¹⁴⁾ Det har efter min mening mere for sig at henvise til Fokkelmann hvad Alter dog også gør.¹⁵⁾ Fokkelmann viser hvorledes 29,10 udgør climax og vendepunkt i 29,1-14. Sætningen וַיִּגַּל אֶת - הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר (v.10) ses parallelt til v3 og v8, hvor verbet גָּלַל også forekommer, dér blot i perfektum konsekutivum, hvor det i v10 står i imperfektum konsekutivum (qal).¹⁶⁾ v3,8 og 10 er grundpillerne i afsnittet og læserens opmærksomhed henledes derigennem til den store sten, der er Jakobs (og vort) problem. Når problemet endeligt er løst (v10) er Rakel så nær, at de kan mødes og dermed er spændingen udløst. Jakob kan følge Rakel hjem (til nye problemer).

Det lyttende publikum har været klar over, at en forlovelse forestod for Jakob da de hørte, at han på sin vandring kom til en brønd.(29,2) Men da de hørte, at der over brønden lå en stor sten blev de klar over

at noget specielt ville hænde. Som historien skred frem, forstod de ste-
nens betydning for hele Jakob-beretningen. Ifølge Alter manipulerer for-
tælleren således bevidst med sit fiktive stof for at aflevere budskabet.

Jeg vil give endnu et kort eksempel på fortællerens ændring af den
ellers fastlagte fortællemåde.

4.1.2 De matte øjne og den dejlige skikkelse.

I kap 24 får vi som tilhørere straks noget at vide om Rebekkas udse-
ende (v15-16). Men i Jakob-beretningen gemmer fortælleren oplysningen
om Rakels skønhed (som vi godt ved kommer). Hvorfor? Alter mener, at
også det er fortællerens bevidste indgreb i det traditionelle fortællem-
ønster.¹⁷⁾

Efter mødet ved brønden mellem Jakob og Rakel (29,1-12a) løber Rakel
hjem til sin fader(v12b)¹⁸⁾ for at fortælle ham om nevøen. Laban rejser
sig og løber gæsten i møde¹⁹⁾ og fører ham hjem til sit hus, hvor Jakob
bliver en måneds tid. Efter at Laban er begyndt at tale om muligheden
af Jakobs tjeneste og hans løn derfor, fortælles vi, at Laban har endnu
en datter, Lea (v16). Derpå (v17) afslører fortælleren noget om Rakels
udseende: וַעֲיִנִי לֹא הָרְכֹת וְרָחֵל הָיְתָה יָפֶת-תֶּאֱרָךְ וְיִפְתָּ מְרֹאָה I denne korte pas-
sage fortælles der om Rakels skønhed samtidig med at vi oplyses om Leas
matte øjne. Denne oplysning om Rakel skulle vi egentlig have haft f.eks.
i forlængelse af v6. Når vi først får den nu i v17, skyldes det ifølge
Alter, at fortælleren vil afsløre Rakels skikkelse samtidig med Leas
øjne. Derved sættes døtrene nemlig op mod hinanden som rivaler. Hvem af
de to skal være Jakobs hustru? Striden er begyndt.

Vi har nu set hvorledes beretninger, der minder om hinanden ikke uden
videre kan siges at hidrøre fra én og samme mere eller mindre uklare
hændelse i traditionen. Alter anser fortællingen som ren fiktion og et
litterært kunstværk formet af fortællerens såvel teologiske som rent
menneskelige hensigter. At opdage ud fra den bibelske tekst, at der er
sædvanlige måder at fortælle om forlovelse på, er ikke et mål i sig selv.
Men målet er at se hvorledes fortælleren anvender den sædvanlige fortæl-
lemåde i de enkelte tilfælde. Vi må altså ikke nøjes med at stille spørg-
smålet om hvor de typiske forlovesesberetninger er, uden at vi da også
spørger mere præcist hvordan de fortælles. Ved at stille det sidste spørg-
smål afsløres nemlig fortællerens historiske og teologiske hensigt.²⁰⁾

4.2 Gentagelsen af enkeltord og sætninger.

Med Alters syn på fortællingerne som en litterær enhed, bliver ana-
lysen af enkeltordene og deres brug i de forskellige fortællinger vigtig.

Når ord der har samme rod forekommer i to forskellige fortællinger, beholder ordet da sin første betydning ind i den anden fortælling, eller får ordet en helt ny betydning? Hvis et ord, der traditionelt hører hjemme i én bestemt sammenhæng, pludselig dukker op i en anden sammenhæng, er det ofte fordi fortælleren bruger ordet til at skabe forbindelse mellem de to fortællinger. Et ord bruges som et slags gennemgående ledeord (Leitwort) og er udtryk for forfatterens tolkning af hændelserne, alt sammen for tilhørernes skyld.²¹⁾ Sproget er ikke bare budskabets indpakning og udsmykning, men det er ét med budskabet i de fortalte begivenheder.²²⁾ På dette punkt afviger Alter fra Licht, der ikke tillægger gentagelser anden betydning end den retoriske og lydelige funktion i den ydre fortælling. Der er for Licht ikke nogen indre forbindelse mellem brugen af „Leitwort“ og fortællingens mening. Leitwörter må helt være underordnet den ydre form, der er vigtigere end de midler, der er brugt til at skabe den. Leitwörter er fortælleren's middel men ikke hans mål i sig selv, hvorfor Leitwörter ikke kan bruges som „tolkningsnøgler“ (Licht p52,62 og 94-95).

Med henvisning til Fishbane²³⁾ gør Alter opmærksom på også større tekst-sammenhænge som f.eks. hele Jakob-cyclen. Fishbane har vist hvorledes „velsignelse“ (**ברכה**) og „førstefødselsret“ (**בכרה**) er gennemgående Leitwörter og derved også angiver den tematiske sammenhæng i hele perikopen. Her ses efter min mening med al tydelighed, at ord og den teologiske mening ikke kan skilles ad, som Licht vil gøre det. For Fishbane udgøres hele cyclen af mindre tematisk parallelle fortællinger hvori altså **ברכה** og **בכרה** er nøgleordene. Denne ydre orden og symmetriske struktur står i skarp modsætning til de indre indholdsmæssige personlige forviklinger i Jakobs familie.²⁴⁾ Men det er et spørgsmål om ikke den ydre struktur og orden her hjælper læseren/tilhøreren til at få øje på det helt fundamentale i Jakob-beretningen: de personlige indbyrdes problemer familiemedlemmerne imellem. Her er et eksempel på det jeg før med Alter har nævnt, nemlig, at sproget ikke er blot og bar indpakning og udsmykning, men må anses for „an integral and dynamic component - an insistent dimension - of what is being narrated“ (Alter p112ov.). Som et yderligere eksempel på et Leitwort kan nævnes brugen af **אנו**.²⁵⁾ Ordet forekommer i 28,10,18,22;29,8,10 og 31,46. Alter peger på, (p95) at fortælleren's brug af Leitwort-princippet ikke blot er begrænset til ord med samme rod, men også gælder ord med forskellig rod, hvor der blot er tale om lydmæssig lighed (**ברכה**, **בכרה**). Disse ord kan godt være Leitwörter. Men desforuden brugers Leitwort-princippet også hvor der kun er tale om en ydre sanselig lighed. Et eksempel herpå er forholdet mel-

lem אבן og סֶמֶן²⁶⁾ (stenstøtte, stendysse). Ordenes rod er grundforskellige, alligevel er סֶמֶן med til at holde tilhøreren fast på et gennemgående motiv i Jacob-cyclen: stenen, der først var hovedgærde (אבן 28,11) derefter tegn på Guds hus (אבן, סֶמֶן 28,22) og senere pagtstegn (סֶמֶן 31, 51-52).

Imidlertid bruges ikke kun gentagelse af enkeltord i den bibelske fortælling, men også gentagelse af sætninger og større afsnit. Som eksempel på sådanne angiver Alter²⁷⁾ Num.7,12-83 og Ex.7,17-18; 7,20-21 samt beretningen om de 10 plager i det hele taget (Ex.7-10 (12)). Flere led i dette større tekstafsnit minder om hinanden²⁸⁾ og binder begivenhederne sammen. Disse længere gentagende tekstafsnit kan på moderne læsere virke noget trættende. Vi er ikke vant til at få en oplysning i teksten gengivet indtil flere gange. Hvis en moderne skribent/fortæller skulle gengive Num.7,12-83, ville det ikke fylde mange linier. Men i denne kontekst er disse ind imellem monotone gentagelser af stor betydning. Alter regner nemlig med fortællingernes mundtlige cirkulation i fortællekredse,²⁹⁾ hvor de er blevet læst op af en rulle. Den eneste måde hvorpå en vigtig detalje kunne fastholdes for tilhøreren, var derfor gentagelse af vigtige ord, motiver eller f.eks. replikker. Oplæseren kunne jo ikke uden videre „spole“ tilbage eller stoppe op midt i fortællingen.

Jeg har nu forsøgt at pege på to karakteristika ved litteraturkritiske studier af GT. Ud fra foreliggende teksts helhed har man afsløret, at der til bestemte emner eller situationer hører bestemte fortælle-måder. Det Alter kalder „Type-scenes“. Dernæst så vi, at der i tekstens sammenhæng er specielle nøgleord, der fungerer som tolkningsnøgler i de enkelte fortællinger og er med til at afsløre fortællingernes menneskelige og teologiske funktion. Endeligt så vi, at også større tekstafsnit kan indeholde gentagelser, op til flere vers, der skal lede læseren til den rigtige forståelse af fortællingens begivenheder. Der kunne nævnes andre litteraturkritiske tekstopdagelser, f.eks. samspillet mellem fortløbende fortælling og dialogen, men pladsen tillader det ikke her. Det er min opfattelse, at Alter i nogen grad, ihvertfald hvad angår teorier om Leitwörter og Type-scenes, har ladet sig inspirere af strukturanalysen (Fishbane, Fokkelman). Opdagelsen af Leitwörter og deres brug er jo sket ved „close reading“³⁰⁾ og selv om Alter påpeger, at Leitwort-princippet også findes i profanlitteratur (James Joyce, Shakespeare)³¹⁾ er det tydeligt, at han har lært af strukturanalysens skarpe øje (og øre) for ord og sætningers indbyrdes relationer i større eller mindre perikoper.

Jeg vil nu søge at behandle den for Alter tilgrundliggende synsmåde, at fortællingen forstås som prosaisk fiktion.

4.3 Historificeret fiktion.

Alters grundsyn på GI er, at der er tale om et litterært kunstværk, skabt af en redigerende skribent, der har jongleret med det fiktive materiale for derved at udløse de tilsigtede reaktioner hos publikum. Personerne, dialogerne og handlingen i fortællingen forstås af Alter som ren fiktive. Han anser altså ikke bibelens beretninger som værende historiske i den forstand, at de fortæller noget om hændelser, der virkeligt har fundet sted, men beretningerne, som f.eks. dem om patriarkerne, er sammensat fiktion baseret på nationale, israelitiske traditioner.³²⁾ Fortællingerne er bevidst uklare fra fortællerens side, fordi de skal lede tankerne hen på det gudsliv, der heller ikke altid er klart og ligetil. De knudrede beretninger afspejler både det knudrede gudsliv og det knudrede menneskeliv, hævder Alter. De gamle hebraiske skribenter søger ved den fiktive fremstilling at afsløre Guds vilje og hensigt gennem en bestemt historisk situation. Det karakteristiske ved den fiktive fremstilling er to typiske spændingsmomenter: 1. spændingen mellem det guddommelige og det menneskelige plan, hvor Guds vilje og løfter ikke opfyldes af mennesket og 2. spændingen mellem Guds vilje til at lede mennesket og så menneskets (Jakobs) stridige natur og frihedstrang. I disse to spændingsfelter lever mennesket og det giver fortællingerne dybde.³³⁾

Det er umuligt at konstatere, mener Alter, hvor sikre historiske data skribenten har haft, men nogle få har han haft.³⁴⁾ På grundlag af disse har han dannet den fiktive beretning, der er historificeret, ved at gøre krav på en historisk, tidsmæssig relation og ved at ligne almindelig, ikke altid klar, men irregulær historieskrivning (Alter p42). Ud fra Gen.25,27-34 søger han at påvise forholdet mellem fiktion og historie. Så meget vil jeg blot nævne, at for Alter er afsnittet ren fiktion fra skribentens hånd,³⁵⁾ men den historiske baggrund skimtes i Herrens ord til Rebekka i 25,23: „To folkeslag er i dit liv, to folk skal gå ud af dit skød.“ Teksten minder os om den historiske situation, nemlig forholdet mellem Israel, hvis stamfader var Jakob og Edom, hvis stamfader var Esau. Oven på disse nationale, politiske facts er der digtet en fiktiv fremstilling.

Meir Sernberg tager kraftigt afstand fra Alters bestemmelse af fortællingen som fiktion og den skarpe opdeling mellem fiktion og historieskrivning i det hele taget.³⁶⁾ For litteraturkritikken (Alter) er der tale om en sondring mellem på den ene side historieskrivning, som den

litteraturgenre der fortæller om præcise historiske hændelser og personer og på den anden side den fiktive fremstilling af historien. Disse to genrer overlapper ikke hinanden. Men for Sternberg har fiktion i høj grad noget med historieskrivning at gøre. Han kan ikke skelne mellem historien selv, dvs. objektet, og så dets beskrivelse. Ord (discourse) og historiens begivenheder meddelt ved dette ord hænger uløseligt sammen.³⁷⁾ Det er hans opfattelse, at antikke historieskrivere³⁸⁾ heller ikke har kendt til sondringen mellem en fiktiv og en korrekt og historisk fortælling, men deres historiefortælling var i sin karakter fiktiv. Når de skulle skrive om en hændelse der hørte fortiden til, måtte denne beskrivelse nødvendigvis gøre brug af fantasien for at få beskrivelsen til at hænge sammen rent formelt, men derfor blev fremstillingen jo ikke mindre historisk korrekt eller troværdig. Også den bibelske forfatter anvender fiktion til at beskrive historiske facta. Dersom ikke det bibelen selv erklærer for historiske facts virkelig også er det, men kun fiktion i Alters forstand, så er Gud et fantasifoster med alt hvad det indebærer for hele GT.³⁹⁾ For Sternberg hænger den bibelske forfatters historieskrivning nøje sammen med guddommelig inspiration.⁴⁰⁾ Ja, i virkeligheden gør men vold på forfatteren hvis man benægter inspirationen for denne hævder selv at have fået guddommelig inspiration, som afspejler sig for os i det Sternberg kalder „omniscience“ - forfatterens alvidenhed.⁴¹⁾ Sternberg mener, at vi som sandhedssøgende mennesker må gøre hvad vi vil ved forfatterens krav på at være guddommelig inspireret, men som bibellæsere mener Sternberg, må vi enten godtage inspirationen (og i øvrigt alt andet lige fra hævdelser af Guds eksistens til betyningen af enkeltord) eller kassere det hele og lave vores egen tekst.

Efter min mening har Sternbergs kritik af Alter meget for sig. Det er umuligt at bestemme fortællingen som fiktion på vores moderne betingelser uden at vide noget om hvad forfatteren til fortællingen forstod ved fiktion og hvordan han brugte den i beskrivelsen af historiens forløb.

5. Metodernes konfrontation i Gen.30,22-24.

Jeg har i denne opgave søgt at beskrive den typiske arbejdsmåde ved henholdsvis formkritikken og litteraturkritikken. Hvor det har været relevant har jeg ladet strukuranalysen og Sternberg komme til orde. Jeg har fundet det lettest, at beskrive Westermanns og Alters metoder ved hjælp af de steder hos dem, hvor de gør brug af selve bibelteksten i en mere eller mindre detaljeret analyse. Sammenligningen af

de to foretages altså med basis i selve teksten.

Principielt mener jeg, at min sekundærlitteratur afspejler to hovedmetoder: den atomiserende og den holistiske. Jeg vil nu kort forsøge at belyse de to metoders egenart ud fra en analyse af et lille afsnit i Jakob-perikopen, som jeg selv har valgt: Gen.30,22-24. Afsnittet vil få karakter af resumé af de problemstillinger jeg indtil nu har behandlet.

5.1 Gen.30,22-24: kontekstanalyse og parafrase.

5.1.1 Kontekstanalyse.

Efter at Jakob i syv år har tjent morbroderen Laban for hans datter Rakel, bedrages han og får i stedet den ældre søster Lea til ægte, 29,20-22. Da Jakob morgenen efter bryllupsnatten (v25) protesterer, får han det svar af sin svigerfader, at det ikke var skik, at en far gav den yngste datter bort før den ældste (v26). Laban får via forhandling igenem, at Jakob straks kan få Rakel mod yderligere syv års tjeneste hos ham. Da Jakob imidlertid elsker Rakel højere end Lea og således tilsid sætter hende, så „åbnede Herren hendes moderliv medens Rakel var ufrugtbar“ (v31). v32-35 beretter så kort og knapt om Leas fire sønner: Ruben (v32), Simeon (v33), Levi (v34) samt Juda (v35). Derpå følger den lille dialog mellem Jakob og den skinsyge Rakel, der ikke kan få noget barn (30,1-2). Rakels trækvinde Bilha, føder imidlertid „på hendes knæ“ to sønner: Dan og Naftali. Lea, der ser, at hun åbenbart ikke føder flere børn bruger da samme fremgangsmåde som Rakel og lader sin trækvinde Zilpa føde to sønner for hende: Gad og Aser. Derpå følger fortællingen om Rubens kærlighedsæbler v14-16, som, „købes“ af Rakel mod at Jakob én nat får lov at ligge hos Lea. Lea bliver fordi Gud bønhørte hende, frugtsommelig og føder Issakar (v17-18). v19-21 handler om Leas børn, Zebulon og Dinas fødsel. v22-24 er så beretningen om Rakels førstefødte Josefs fødsel. Derpå følger Jakobs ønske om at forlade Laban med hele sin familie, v25-26, - et ønske, som Laban ikke uden videre havde tænkt sig at efterkomme (v27-28). Påny forhandles der om betingelserne for Jakobs forbliven hos Laban, som resulterer i ikke alene Jakobs forbliven, men også i en klar fordel for Jakob, der ender med at blive en overmåde rig mand. v43. Kap.31 omhandler da Jakobs flugt fra Laban - en flugt i pagt med Guds vilje og under Guds løfte 31,3. Således ser vi, at 30,22-24 er centrum i afsnittet om opholdet hos Laban og markerer afslutningen (den foreløbige) på børnefødslerne.

5.1.2 Parafrase.

v22: Med tre verber beskrives hvorledes Gud handler over for den ufrugtbare Rakel. Han kommer i hu נָכַר, han hørte שמע hende og han åbnede פָּתַח hendes moderliv. אֱלֹהֵיָם er subjekt til tre verber.

v23: I dette vers er så Rakel subjekt til tre verber: הָרָה, יָלַד samt אָמַר. Rakel bliver frutsommelig, føder en søn og taler om at Gud har borttaget (אָטָה) hendes skændsel. Dette er begrundelsen for

v24: at hun kalder drengen Josef (יֹסֵף). Endeligt beder Rakel om, at Herren vil give (יִתֶּנָּה) hende endnu en søn.

5.2 Trådene samles.

Vi har før set, at Westermann ikke uden videre overtager den traditionelle Genesisforsknings resultater (Gunkel). Heller ikke i forståelsen af 30,22-24(25) og afsnittet kap.29-30 i det hele taget følger han f.eks. Wellhausen i dennes kildesondring.¹⁾ Westermann hævder, at man ikke i 29-30 kan sondre mellem J og E, men at J alene er den tilgrundliggende kilde. Westermann observerer derimod to lag i afsnittet 29,31-30,24: et ældre og et yngre lag. Det ældre lag afspejles i den oprindelige strid mellem Lea og Rakel og gengives i teksten som „erzählenden Bestandteile“. Det svarer til 29,31-32; 30,1-6; 30,14-18 og 30,22-24.²⁾ Til det yngre lag i teksten hører så de genealogiske afsnit - de afsnit der kort og knapt fortæller om en fødsel og barnets navn. Ifølge Westermann er et allerede foreliggende tolvtalesystem en forudsætning for de genealogiske afsnit.³⁾ Dette tolvtalesystem har relation til Israels tolv stammer som Westermann mener, redaktøren har haft kendskab til på forhånd. Altså er de genealogiske afsnit en tilbageprojicering fra senere tid, hvor de tolv stammer var en realitet. Selve navngivningen⁴⁾ og navnene er imidlertid ikke nogen hentydning til stammepolitiske forhold, men må alene forstås i familiesammenhængen.

Efter min mening er Westermanns behandling af 30,22-24⁵⁾ et godt eksempel på det, der i særlig grad gør hans arbejdsmetode forskellig fra holistisk metode. I følge Westermann er der nemlig ingen umiddelbar og naturlig forbindelse til v25ff. Hans kommentar til v25a er: „Der erste Satz von v25 bildet einen redaktionellen Übergang, der das Folgende mit Gn.30,1-24 verbindet.“⁶⁾ v25a er altså kun en redaktionel overgang, der ikke tjener andet formål end at danne bro til det efterfølgende. Nogen betydning for konteksten og den igangværende fortælling er der ikke tale om. vv22-24 er en fortsættelse af den af genealogien afbrudte fortælling om kærlighedsæblerne (vv14-17). Årsagen til Josefs fødsel må nødvendigvis føres tilbage til kærlighedsæblernes betydning, men, siger Westermann, re-

daktøren har undgået bemærkninger om kærlighedsæbler i sin begrundelse til fordel for en teologisk begrundelse. Altså er der ingen oprindelig teologisk sammenhæng i fortællingen!! I følge Westermann (p581) er v22 sammensat af allerede anvendte led, hvorved han finder sammensætningen af וישמע og וינר særlig klodset. I dette tilfælde ville en holistisk metode forklare den gentagne brug af de to ord som et udtryk for skribentens anvendelse af Leitwörter, der leder læseren fremad i fortællingen uden at glemme sammenhængen. Teksten (vv22-24) giver ikke Westermann anledning til at tro, Josef skulle have eller få nogen speciel betydning - heller ikke for den videre fortælling. Ej heller kan hans navn på nogen måde referere til nogen virkelig person. Hans navn og dets begrundelse skal udelukkende forklares ud fra Rakels og Leas strid, ligesom i øvrigt alle de andre navne.⁷⁾

For Westermann, som for alle andre, er det vigtigt at kunne nå frem til en bestemmelse af hvad der er tekstens mål. Dette mål opnås ved at spørge efter tekstformernes historie. I Gen.29-30 er tekstens "form" striden mellem to kvinder. Alt andet i teksten må indordnes under dette hovedmotiv. Derfor har stridsfortællingen sin ganske specielle historie, forskellig fra en anden fortælling, hvis motiv er et helt andet og hvis historiske baggrund derfor er en anden. Eksempel: I kap. 29-30,24 er den utydelige historiske baggrund noget om kvindens kamp for anderkendelse i israelitisk samfunds - og familieliv,⁸⁾ mens kap.30,25ff. formentlig afspejler noget om småkvægsnomadens forhold i det gamle Israel.⁹⁾ Målet for tekstlæsningen er for Westermann altså at finde tekstens "Sitz im Leben". Hver lille fortælling har sin baggrund og egentlig er det kun i den tekst vi har foran os, at der er sammenhæng. Oprindeligt har der ikke været nogen fortløbende sammenhæng i teksten og den sammenhæng vi kan iagttage er konstrueret. F.eks. er sammenhængen mellem 29/30 og 30, 25ff. konstrueret ved hjælp af det lille indskud i 30,25a.

Dette er ikke stedet til at diskutere for eller imod det rigtige i Westermanns forslag til tekstens Sitz im Leben, men hans forklaringer til 30,22-24 og særligt til v25a står i skarp modsætning til en holistisk tilnærmelse til denne tekst. Westermann standser op for teksternes enkeltformer og for ham er målet at afdække deres historie på tværs af den ydre sammenhæng, vi som læsere af fortællingerne kan se. Holistisk arbejdsmetode arbejder mere "på langs" af teksterne.

Et eksempel på holistisk metode finder vi hos Fishbane.¹⁰⁾ Han nævner (p58), at ligesom der i almindelige folketraditionsstudier hidtil har været arbejdet med at finde et kernemotiv i de enkelte fortællinger således har Gunkel også arbejdet med at finde centrum i de enkelte bibel-

ske sagnfortællinger. Denne metode benævnes af Fishbane diakronisk,¹¹⁾ mens en holistisk tekstforståelse benævnes synkronisk. Fishbane leverer selv et eksempel på synkronisk metode i og med hans forslag til strukturering af Jakob-cyclen.¹²⁾ Heraf ses det klart, at netop kap.30 er beskrivelsen af det helt store vendepunkt i Jakobs liv. Efter Jakobs flugt og årelange tjeneste hos Laban og efter hans to hustruers indbyrdes stridigheder, der erkendtes i navngivningen af deres sønner, så beslutter Jakob nu at vende hjem til Kana'an igen. Denne oplysning får vi i 30,25!!¹³⁾ - altså netop det vers som i følge Westermann blot var en ydre redaktionel tilføjelse. Efter min opfattelse er Fishbanes påvisning af, at Josefs fødsel får historien til at vende, et udtryk for at 30,22-24(25) kun kan forstås hvis det læses sammen med ikke blot 29,31ff, men også hele beretningen om Jakob - 25,19-35,22. Fishbanes strukturering forudsætter at 30,25 ikke er en „ydre“ tilføjelse men en enhed, der har en indre såvel sproglig som tematisk sammenhæng med den store kontekst og som oprindeligt er skrevet/fortalt i sammenhæng med denne.

Fishbane regner ikke med historicitet i forbindelse med fortællingen om Jakob. Tværtimod er teksterne udtryk for et litterært, imaginært værk¹⁴⁾, der nærmere karakteriseres som en slags toledot-fortællinger,¹⁵⁾ hvorefter patriark-toledoten udgør forbindelsen mellem skabelses-toledoten og toledoten i Ex.1.1ff. I forbindelse med Fishbanes tese angående den koncentriske struktur med centrum i kap.30,25 er det interessant at se hvorledes også Fokkelman¹⁶⁾ finder grund til at se 30,25 som en akse for hele fortællingen om Jakob. Idet han med henvisning til 29,10a lægger vægt på betydningen af וְיָהִי נֹאשֶׂר, som et led, der markerer indførelsen af noget nyt i fortællingen, påpeger han, at Jakob nu vil forlade Laban for at vende tilbage til Kana'an. Således indikerer v25a „that Jacob has been waiting for one thing, a son by his beloved wife“ (Fokkelman p141).¹⁷⁾ og så følger en sætning hos Fokkelmann, der er typisk for holistisk metode: „This links this story (altså 30,25-43) with the preceding one!“

6. Konklussion.

Mit forsøg på her at samle trådene ud fra kap.30,22-24(25) viser mig, at hvor man i læsningen af GT koncentrerer sig om religionshistorien samt teksternes kilder og anser afdækningen af formernes på mange måder forskellige historie, for væsentligst, der atomiseres teksten og ofte går den umiddelbare sammenhæng tabt. Derimod synes litteraturkritikken at kunne give os gode redskaber i hænde til at forstå selve teksten og fortællerens hensigt og derved gøres GT i højere grad tilgængelig for moderne mennes-

ker. Af den foreliggende historie bliver i det mindste bare lidt til at forstå.

Undervejs i denne opgave, har jeg ikke undladt at stille spørgsmål ved et og andet hos Alter, f.eks. fiktionsbegrebet. Derudover kan man med rette spørge om ikke Alters metode i grunden er en maskeret form-historisk metode. En metode, der blot efter at have sagt ja og amen til kilde-sondringer, bare beskæftiger sig med den sidste redaktørs tekst, fordi den ikke har nogen anden og bedre tekst. Vi behøver ikke lede længe efter svaret på det spørgsmål: Alter siger selv (p132-33) at forskellige kilder ikke kan hindre det kunstneriske resultat, vi har foran os. Teksterne er sammensatte af såvel mundtligt som skriftligt traditionsstof. Det der så kunne være en opgave for Alter, nemlig at undersøge traditionen, lader han ligge og går til teksten. Westermann går til traditionerne - og kommer derved, efter min mening, til at efterlade teksten i stumper og stykker.

Sternberg er efter min opfattelse begyndt på en rigtig vej (p15-16), når han mener, at vort arbejde med GT må foregå under to synsvinkler. For det første må vi vide noget om det, der ligger bag teksten, dvs. om historien. Til dette arbejde må vi drage nytte af såvel teologer som historikere og lingvistikere. For det andet må vi arbejde med selve tekstmaterialet, idet vi udspørger teksten om sprog, stil, gentagelser, udeladelser, dialoger osv. Disse to synsvinkler overlapper imidlertid hinanden, således at vor viden om det første hovedsagligt fås fra det andet. Det er GT selv, der oplyser os bedst om dets egen baggrund, idet det, som Sternberg siger (p32), gør krav på at være autoritativ historie og ikke et litterært kunstværk baseret på fiktivt materiale. Men at GT er autoritativ historie udelukker jo ikke dets kunstneriske værdi som litteratur.

Thomas Wind.

Noter:

Hvor intet andet er anført er alle henvisninger til Westermann til „Verheissungen an die Väter“, Studien zur Vätergeschichte. Göttingen 1976

Øvrige forkortelser: Bibl.Kom. = Biblischer Kommentar, Altes Testament bd.2. Genesis Kapitel 12-36.

Afs.1

1) Jakobs liv spænder fra hans fødsel i Gen.25,24ff og til hans død i Gen.40,33. Hovedperson er han imidlertid kun i 25,19-35,20. Derfor tænker jeg kun på dette afsnit når jeg skriver „Jakob-beretningen/cyclen/fortællingen“etc. 2) Som vi senere skal se det hos Westermann. 3) Disse metoder anvendes ikke blot på moderne litteratur (eks.Joyce), men også på klassisk (Homér). 4) I sin bog henviser Alter ofte til navne som Virginia Woolf, James Joyce(p21), Leo Tolstoj, Henry James(p23). 5) Alter p16-17. 6) Alter p13, Her taler Alter særligt om den forskning, der gør brug af arkæologien. 7) Alter p21.

Afa.2.

1) Westermann p9. 2) Westermann p12. 3) Westermann nævner f.eks. „Überlieferungsgeschichte des Pentateuch“ 4) Westermann p9. 5) Westermann p35. 6) Westermann p9 7) Ingen af form - og traditionshistorikerne som hidtil er nævnt har forladt kildehypotesen. 8) Westermann p25-26, F.eks. er der tale om et yngre og et ældre lag i velsignelsesorden (eks.28,3). 9) se litteraturliste. 10) Alter p16-17. 11) Licht p145. Licht har ellers meget positivt at sige om traditionel kritisk forskning (p144-45). 12) Alter p20. 13) Licht p147. 14) d.e. en tilnærmelse til GI som et litterært kunstværk (art) på linie med anden litteratur. 15) Alter p24. 16) Licht p14-15. 17) Alter p18. 18) „Were the narrative written or read as fiction, then God would turn from the lord of history into a creature of the imagination....“ Sternberg p32. 19) Fishbane pXI. 20) Fokkelman p115. 21) Alter p16. 22) Westermann Bibl.Kom. p496.

Afs.3.

1) Westermann regner kap. 36 med til Jakob/Esau beretningen fordi kap. som genealogi afrunder hele beretningen, der begynder med en genealogi i 25, 19-26,28(fortællende udvidelse), Bibl.Kom. p496,502. 2) Ligesom i kap. 12-24. 3) Westermann tilskriver P disse afsnit, Bibl.Kom. p33-34. 4) Westermann p33-34. 5) Westermann Bibl.Kom.p498. 6) Westermann p81 og Bibl.Kom.p498. 7) Westermann Bibl.Kom. p498; p550. 8) Westermann Bibl.Kom. p551. 9) Westermann Bibl.Kom. p499. 10) Westermann p11-12. 11) Westermann p32. 12) Westermann p33.

Afs.4.

1) Alter bruger ordet „Art“. Literary art (p3), narrative art. 2) Alter p49. 3) Alter p49-50. 4) Alter bruger billedet med sheriffen i Western-film, p48. 5) Alter p47-48. 6) Alter p50. 7) Alter p51. 8) Hvorvidt der er tale om én bestemt forfatter til de 3 perikoper er uden betydning for Alter. 9) Alter p52. 10) Alter p51. 11) Se også Alter p49. 12) Nemlig at denne fortælling handler om Jakob, der er i en anden situation end Isak i kap.24. Han er en anden type end sin far og kan ikke uden videre, som trællen hjemføre sin hustru!! 13) Gen.30,1. Forlovelsesscenen med stenen peger frem mod en anden „Type-scene“: Den ufrugtbare, der senere skal føde hovedpersonen i den videre fortælling. (Josef),30,25). 14) Alter p46. 15) Alter p55. Fokkelman p124-125. 16) Jeg forstår konsekutivformerne brugte som tempus historicum, R. Köhn p69. 17) Alter p56. 18) I dette følger hun det traditionelle type-scene mønster, Alter p56øv. Ex.2,18; Gen.24,28. 19) Jvf. plo i min opg. om Type-scenes i Homér (gæsten) og Ex.2,20. 20) Alter p60. 21) Alter regner med at de skrevne fortællinger oprindeligt var bestemte til og blev brugt til oplæsning. Alter p90. 22) Alter p112. 23) Alter p94. Fishbane p42. 24) Fishbanes tanker gengivet efter Alter p94. 25) Alter p95 og 180. 26) Begge forekommer i 28,22. 27) Alter p88,p90. 28) F.eks. וַיֵּאָסֶר יְהוָה אֶל שָׁשָׁה 7,1;8,1;9,1;10,1;11,1;12,1. 29) Alter p90. 30) Jvf. Fishbane: se litteraturliste. 31) Alter p94. 32) Alter p24 og 41. 33) Alter p33. 34) Alter p41. 35) Jvf. fortællerens manipulation med ordene וְעַתָּה og וְעַתָּה. I følge Alter spiller forfatteren her, ironisk på וְעַתָּה almindelige betydning: „uskyldig“. Er Jakob וְעַתָּה - fredsommelig eller er han, ironisk forstået, måske וְעַתָּה - uskyldig (=svigefuld, וְעַתָּה). 36) Sternberg p23-35. 37) Sternberg p24. 38) Sternberg p25. Han nævner f.eks. historieskriveren Thucydides. 39) Sternberg p32. 40) Sternberg p32. 41) Sternberg p34

Afs.5

1) Westermann Bibl.Kom. p576. 2) De to sidste steder er dog ændret af en redaktør i forhold til den „gamle“ fortælling. Westermann Bibl.Kom. p575. 3) Westermann Bibl.Kom. p576ned. 4) Westermann påpeger at navnenes relation er dobbelt: først relateres de til Guds indgriben, derpå til moderens forhold 29,32-33;30,6,18,20. I 30,22-24 er der kun tale om relationen til Gud, mens 29,35 ikke taler om Guds indgreb, men kun om moderens forhold til Gud. 5) Westermann Bibl.Kom. p581. 6) Westermann Bibl.Kom. p586. 7) Westermann er helt på linie med Gunkel her, Bibl.Kom. p581. 8) Westermann Bibl. Kom. p582. 9) Westermann Bibl.Kom. p590. 10) Fishbane p40-62. 11) Diakronisk analyse svarer til det Sternberg kalder source-orientet inquiry. p15øv. 12) Fishbane p42. 13) Fishbane p57-58. 14) Fishbane p58øv. 15) Fishbane p40. 16) Fokkelmann p141. 17) Fishbane gør i en note, p147 (ikke med

Litteraturliste til emneoppgave i GI.

Titel: En sammenligning af formkritisk og litteraturkritisk metode
samt analyse af bibelsk fortællestof i Gen. 25,19-35,20

		<u>Sideantal</u>
	Biblia Hebraica Stuttgartensia. Stuttgart 1967/77. p37-p57	21
Alter, R.:	"The Art Of Biblical Narrative" Basic Books, INC. Publishers. New York 1981 p3-pl89	186
Fishbane, M.:	"Text and Texture" Close Readings af Selected Biblical Texts. Schocken Books. New York 1979 p40-p62	22
Fokkelman, J.P.:	"Narrative Art In Genesis" Specimens af Stylistic and Structural Analysis. VAN GORCUM, Assen/Amsterdam 1975 p46-pl96	150
Licht, J.:	"Storytelling In The Bible" Jerusalem 1978 p7-pl49	158
Sternberg, M.:	"The Poetics Of Biblical Narrative" Ideological Litterature and the Drama of Reading. Bloomington 1985 pl-p57	56
Westermann, C.:	Die Verheissungen an die Väter. Studien zur Vätergeschichte Göttingen 1976 p9-p47, p74-p91	55
Westermann, C.:	Biblischer Kommentar, Altes Testament bd.2 Genesis Kapitel 12-36 Neukirchener Verlag 1981 p495-511, p525-591	82
	Ialt	<u>730</u>

Hjælpemidler:

- Holladay, W.L.: A Concise Hebrew And Aramaic Lexicon Of The
Old Testament. Leiden. E.J.Brill 1971
- Pedersen, J.: Hebræisk Grammatik.
5. Fotografiske optryk København 1981
- Köhn, R.: Hebraisk Grammatikk
2.udg. Oslo-Bergen-Tromsø 1972

i min litteraturliste) opmærksom på at kap. 3 i bogen er en bearbejdning af hans artikel „Composition an Structure in the Jacob Cycle (Gen.25,19-35,22)“; Journal af Jewish Studies 26 (1975) pp15-38 og at han ikke har skelet til Fokkelman, „Narrative Art in Genesis“ (Van Gorcum, Assen/Amsterdam: 1975) chap3. Deres resultater må da være fremkommet uafhængige af hinanden!